

کاربست بازنگری دوره‌ای بستر مناسب جهت پیوند برنامه درسی و کارآفرینی در دانشگاه‌های افغانستان

نوریه نور هاشمی^۱، (نویسنده مسئول)، استاد گروه مترجمی دانشگاه اشراق هرات افغانستان
مرتضی کرمی^۲، دانشیار دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه فردوسی مشهد

مقدمه: در عصر حاضر، بیش از هر زمانی از برنامه درسی و آموزش انتظار انتقال یادگیری و بهبود عملکرد به منظور کارآفرینی برای فراگیران می‌رود و این موضوع مهم در محیط‌های دانشگاهی و آموزش‌های سازمانی اهمیت روزافزونی یافته است (مک بیث، اینون^۳، ۲۰۱۸). در این راستا، کارآفرینی یکی از اصلی‌ترین دغدغه مؤسسات آموزشی در جایگاه‌ها و سطوح مختلف بوده است (ولینترز^۴، ۲۰۱۷) و برنامه درسی نقش بی‌بدیل در سرنوشت حرفه‌ای دانش‌آموختگان و بسترسازی کاری در آینده اجتماعی آن‌ها دارد. در این برهه زمانی، یکی از دغدغه‌های اساسی دانش‌آموختگان داشتن آینده کاری و ارتباط آموخته‌هایشان با محیط کاری است (وان مرینبوئر، کریشنر^۵، ۲۰۱۸).

نگاهی به سیر تاریخی مفهوم دانشگاه‌ها از دیدگاه هدف، نخست دانشگاه به هدف محل کسب دانش نگریسته می‌شد سپس این مفهوم به پژوهشگاه یا محل کسب دانش تغییر یافت. با پیشرفت تکنولوژی این مفهوم به کارگاه یا محل کارآفرینی تبدیل شد و این خود نقطه تراز اهمیت پیوست دانشگاه و کارآفرینی را برجسته می‌سازد و نشان می‌دهد که دیگر دانشگاه باید اهداف خود را هم‌راستا با این مفاهیم در خصوص پیوند برنامه درسی با زمینه‌سازی کارآفرینی دانش‌آموختگان عیار سازند (کمیته تضمین کیفیت، ۱۳۹۷).

درگذری به برنامه‌های درسی ارائه شده از سوی وزارت تحصیلات عالی، این وزارت پس از پیمودن فراز و نشیب‌های زیاد پساجنگ، مجوز رشته‌های متفاوت را بدون برنامه‌ریزی دقیق صادر نمود که در کوتاه‌مدت باعث بروز چالش‌های فراوانی در قسمت کارآفرینی برای دانش‌آموختگان شد و درنهایت، تصمیم وزارت بر تعلیق و یا حذف رشته‌های اشباع‌شده در بسیاری از دانشگاه‌ها و ایجاد رشته‌های جدید به منظور کارآفرینی دانش‌آموختگان و حل نیازمندی‌های اجتماعی شد. از این‌رو، کمیته‌ی را تحت عنوان کمیته ملی بازنگری

¹. hashemi.noor.nooriyah@gmail.com

². m.karami@um.ac.ir

³. McBeth, Eynon,

⁴. Velentzas

⁵. Van Merriënboer & Kirschner

برنامه درسی^۱ ایجاد کرد. این کمیته در سال ۱۳۹۶ متشکل از دوازده دانشگاه کشور تحت عنوان تیم ارزیاب کنندگان ملی^۲ ایجاد شد که وظیفه اصلی این تیم ارزیابی سالانه و ارزیابی دوره‌های دانشگاه‌ها در سراسر کشور است. این تیم در پیوند با تیم‌های ارزیابی داخلی دانشگاه‌ها به ارزیابی سالانه و ارزیابی دوره‌های می‌پردازند. در مقابل ارزشیابی‌های سالانه که روی بهبود برنامه تأکید دارند، ارزشیابی‌های دوره‌ای با آماده نمودن اطلاعات جهت تصمیمات یا کمک در قضاوت‌های در مورد سازگاری برنامه، تداوم یا گستردگی مرتبط است. آن‌ها به قضاوت‌های در مورد برنامه کلی ارزش یا شایستگی در رابطه با معیارهای مهم کمک می‌کند (کمیته تضمین کیفیت، ۱۳۹۷).

تشخیص فرصت‌های کارآفرینی: کارآفرینی فرایند ایجاد ارزش از طریق تشکیل مجموعه منحصر به فردی از منابع به منظور بهره‌گیری از فرصت‌ها است؛ فرایند پویا دیدگاه، تغییر و خلاقیت است که نیاز به مشوق و انرژی جهت خلاقیت و به‌کارگیری ایده‌های جدید و راه‌حل‌های خلاق دارد (کوراتکو و آندرچ^۳، ۲۰۰۹؛ دانیال و فولینی^۴، ۲۰۱۳؛ چیموچیکا^۵، ۲۰۱۵). از نظر پیتر دراگر کارآفرینی رفتاری می‌باشد و در واقع بکار بردن مفاهیم و تکنیک‌های مدیریتی، استانداردسازی محصول و بنا نهادن کار بر پایه آموزش می‌باشد (ویلنتزاس^۶، ۲۰۱۷؛ گریونینتز، هارhoff، ویبر^۷، ۲۰۱۰).

بررسی فرصت‌های کسب‌وکار: کمیته ملی بازنگری برنامه درسی، در بازنگری دوره‌ای خود آنچه را ملاک قرار می‌دهد ایجاد و تشخیص فرصت‌های کارآفرینی برای دانش‌آموختگان است. کارآفرینی، شامل جست‌وجوی فرصت و منابع موردنیاز است که برنامه درسی در آن نقش اساسی به عهده دارد. این موارد ذیل:

۱. شناسایی یا ایجاد فرصت،
۲. شکل‌دهی و تغییر "فرصت" به "ایده" که در آن جایگاه مخاطبین اصل کسب‌وکار یعنی "فراگیران" و کانال‌های ارتباطی با آن مشخص و معین می‌شود.
۳. بازشناسی و بازنگری در خصوص میزان توان و پتانسیل اقتصادی و میزان ریسک‌پذیری موردنیاز در این حوزه،

1. National Curricular Review Committee

2. National Training Team

3. Kuratko & Audretsch

4. Daniel, Fuline

5. Chimucheka

6. Velentzas

7. Graevenitz, Harhoff, & Weber

۴. جستجو و کشف منابع مربوط به: سرمایه اقتصادی، نیروی انسانی، تکنولوژی، دانش فنی، منابع موردنیاز و کنترل منابع کمیاب،
  ۵. برخورداری از قابلیت، توانمندی و انگیزه لازم جهت استفاده مؤثر از منابع و تبدیل آن‌ها به ارزش
  ۶. برخورداری از هنر مدیریت
  ۷. تقسیم عادلانه سود حاصل از ارزش به حلقه‌های تولیدکننده ارزش،
  ۸. عدم خودباختگی در صورت کسب درآمد فوق‌العاده در مراحل شروع انجام کار
  ۹. برخورداری از استراتژی‌های استاندارد در کسب موفقیت‌های بیشتر نوآوری و اقتصادی (دیس،^۱ ۲۰۱۸).
- تعادل بین بازنگری سالانه و دوره‌ای: بازنگری سالانه و دوره‌ای هر دو به خاطر تصمیم‌های در مراحل توسعه‌ی خود نیاز به بهبود و تقویت دارند (آویلا، ۲۰۱۶)، ضروری است و بعد از تثبیت هم باید دوباره ارزش نهایی آن‌ها مورد قضاوت قرار گرفته یا آینده آن‌ها مشخص شود.**
- بازنگری سالانه** فعالیت رسمی سالانه است که توسط تمام بخش‌های مربوط در یک دانشگاه به‌منظور بررسی اثربخشی برنامه‌های علمی و تشخیص ساحاتی که ضرورت به پیشرفت دارد، انجام می‌شود متأسفانه، برخی از دانشگاه‌ها بیش از حد در کارشان روی ارزشیابی دوره‌ای متمرکز شده‌اند (کمیته تضمین کیفیت، ۱۳۹۷).

بدیهی است داده‌های سالانه جمع‌آوری شده می‌تواند در جریان مراحل یک برنامه بر شناسایی مسئله‌ها در مُدل برنامه یا نظریه یا ارائه اولیه برنامه درسی کمک نماید تا تصحیح شود (فایفز و بوهل^۲، ۲۰۱۶). افرادی که برنامه درسی را ارائه می‌دهند نیاز به آموزش یا منابع بیشتر جهت بکارگیری مؤثر برنامه درسی دارند. برنامه درسی باید با موقعیت کاری و موردنیاز جامعه سازگاری داشته باشد زیرا فراگیران دقیقاً در جریان آنچه به‌سازان برنامه درسی پیش‌بینی می‌کنند نیستند. شاید هم آن‌ها استراتژی‌های یادگیری متفاوت با دانش، مهارت یا انگیزه‌ی کم نسبت به آنچه پیش‌بینی شده است را داشته باشند. بدین ترتیب، بازنگری سالانه می‌تواند در آغاز برنامه خیلی مؤثر باشد تا کمک نماید برنامه‌ها پیامدهای موفقیت‌آمیزی را به همراه داشته باشند.

افزون بر این، یکی از چالش‌های اساسی این است که برخی از دانشگاه‌ها از بازنگری‌های دوره‌ای جلوگیری می‌کنند و یا به نحوی به دست‌کاری اطلاعات می‌پردازند. بازنگری برای بهبود انتقادی است، اما بالاخره

¹. Desi

². Fives, Bueh

بیشتر محصولات و برنامه‌ها باید جهت ارزش و شایستگی مورد قضاوت قرار گیرند (نریمانی، ۱۳۹۵؛ سپهرآرا، ۱۳۹۰؛ خورشیدی، ملک شاهی، ۱۳۸۲). رایسر^۱ (۲۰۱۲) اشاره می‌نماید تأکید ارزشیابی بر ترغیب بکارگیری نتایج می‌تواند ما را در ارزش موضوع راهنمای می‌کند، اکثر اوقات ارزشیابی سالانه، تصمیم‌های ما را اهداف مقدماتی ارزشیابی - تشخیص ارزش - دور می‌نماید.

باوجوداینکه، بازنگری سالانه اکثر اوقات در مراحل اولیه بهسازی برنامه بیشتر اتفاق می‌افتد و بازنگری‌های دوره‌ای در مراحل بعدی، این اشتباه است که فکر کنیم که آن‌ها در یک چارچوب زمانی محدودتری قرار دارند. برنامه‌های که بنیان خوبی دارند می‌توانند از بازنگری‌های دوره‌ای سود ببرند. برخی از برنامه‌های جدید خیلی مسئله سازند که تصمیم‌های بازنگری دوره‌ای گرفته می‌شود تا ادامه نیابند و یا به تعلیق درآیند. هرچند که تأکید مرتبط بر بازنگری دوره‌ای و سالانه در تمام مراحل یک برنامه تغییر می‌کند.

بازنگری دوره‌ای فعالیت رسمی است که توسط دانشگاه‌ها در هر سه الی پنج سال به‌صورت عادی یک‌بار به‌منظور ارزیابی پایداری، کیفیت و تطبیق معیارهای تعریف‌شده در هر برنامه علمی و تشخیص تغییرات لازم در برنامه‌های علمی اجرا می‌شود. بازنگری دوره‌ای را به‌عنوان «انجام دادن به خاطر، یا از طریق، مشاهده‌کنندگان یا تصمیم‌گیرندگان (در مقابل بهسازان) که نیاز به نتایج بارزش به هر دلیلی در کنار بهسازی» دارند، تعریف کرده است (کمیته تضمین کیفیت، ۱۳۹۷).

جدول ۱- تفاوت بین بازنگری سالانه و بازنگری دوره‌ای

موارد	بازنگری سالانه	بازنگری دوره‌ای
کاربست ارزیابی	بهبود برنامه درسی، ارزیابی خودی	تصمیم گرفتن در مورد آینده برنامه درسی یا سازگاری آن با محیط کار
هدف کاربردی	اصلاح برنامه درسی مطابق به نیازهای اجتماعی	تلفیق رشته‌های مشابه، حذف رشته‌های اشباع‌شده و درنهایت ایجاد رشته‌های موردنیاز به‌منظور کارآفرینی دانش‌آموختگان
مخاطب	مدیران برنامه درسی و دانشجویان	مدیران، سیاست‌گذاران، یا مصرف‌کنندگان بالقوه یا نمایندگان مالی، سازمان‌های اجتماعی
مجربان	اکثر اوقات ارزیاب کنندگان داخلی که توسط ارزیاب کنندگان خارجی حمایت می‌شوند.	اکثر اوقات ارزیاب کنندگان خارجی که توسط ارزیاب کنندگان داخلی حمایت می‌شوند.
ویژگی‌های اصلی	فراهم نمودن بازخورد تا کارکنان برنامه بتواند آن را اصلاح کند.	فراهم نمودن اطلاعات تا تصمیم‌گیرندگان را قادر سازد تصمیم گیرند آیا برنامه درسی و

¹. Ressler

محدودیت‌های طراحی	چه اطلاعاتی نیاز است؟ و چه زمان؟	چه استانداردها یا معیارهای باید برای گرفتن تصمیم‌های استفاده شود؟
هدف جمع‌آوری داده‌ها	تشخیصی	قضاوتی
تکرار جمع‌آوری داده‌ها	تکرار	عدم تکرار
سایز نمونه	در سطح دانشگاه	در سطح ملی

منابع

خورشیدی، ع. ملک شاهی راد، م. ر. (۱۳۸۲). *ارزشیابی آموزشی*. یسپرون.
سپهرآرا، ع. ر. طالع پسند، س. رحیم‌پور، ح. (۱۳۹۰). بررسی هم‌ترازی نمرات ارزشیابی اساتید با توجه به سطح دشواری دروس. *فصلنامه اندازه‌گیری تربیتی*، سال ۲، شماره ۶، ۷۱-۸۸.
نریمانی، م. ر. (۱۳۹۵). *ارزشیابی آموزشی و مراحل آن*. مرکز کشوری مدیریت سلامت.
هیأت علمی کمیته تضمین کیفیت. (۱۳۹۷). *لا یحه فعالیت‌های ارتقای کمیته کیفیت و اعتبار دهی اکادمیک مؤسسات تحصیلات عالی*.

Avila, J. (2016). *A Leader's Evaluation and Analysis Development (Lead Tools): A Statistical Analysis of Variables That Measure Progress toward Staffing Every Classroom with an Effective Teacher in the Los Angeles Unified School District*.

Chimucheka, T. (2015). The Contribution of Entrepreneurship Education in Improving Entrepreneurial Skills and Knowledge of SMME Owners and Managers. *Journal of Economics*, 6(2), p.p. 149-155.

Canziani, B. Welsh, D. Hsieh, Y. & Tullar, W. (2015). What pedagogical methods impact students' entrepreneurial propensity? *Journal of Small Business Strategy*, Vol 25(2), 11-42.

Daniel, J. Fuline, J. (2013). Community Development through Entrepreneurship Education: The Perceived Efficacy of Community Colleges and Their Entrepreneurship Programs. Doctor of Philosophy, Retrieved from <https://pqdopen.proquest.com/>

Disi, A. D. (2018). Education for Sustainable Development: Business School Preparation of Student Social Entrepreneurs. Doctor of Education.

Fives, H. & Buehl, M. M. (2016). Teachers' beliefs, in the context of policy reform. *Policy Insights from the Behavioral and Brain Sciences*, 3(1), 114-121.

Graevenitz, G. Harhoff, D. & Weber, R. (2010). The effects of entrepreneurship education. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 76, 90-112.

Hills McBeth, C. Eynon, D. E. (2018). Social Innovation in Higher Education: The Emergence and Evolution Of Social Impact Centers. Doctor of Education.

Kuratko D. F. & Audretsch, B. (2009). Strategic entrepreneurship: exploring different Perspectives of an emerging concept. *Entrepreneurship theory, process and practice*, 33(1), 1-17.

Ressier, M. (2012). Evaluation Theories. Lindenwood University.

Velentzas, P.J. (2017). University-Based Entrepreneurship Centers: How They Address The Learning Needs Of Entrepreneurs. A DISSERTATION in Work-Based Learning Leadership, Doctor of Education. Retrieved from <https://pqdtopen.proquest.com/>

Van Merriënboer, J. J. G. & Kirschner, P. A. (2018). *Ten steps to complex learning: A systematic approach to four-component instructional design* (3rd Rev. Ed.). New York: Routledge.

